

Red. prof. Hrvoje Petrić
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb, Hrvatska
hrvoje.petric@ffzg.hr

Primljeno/Received: 19.6.2019.
Prihvaćeno/Accepted: 17.1.2020.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
DOI: <https://doi.org/10.47325/zj.4.4.2>

UDK 94(497.55Sisak)“16“

O NAZOČNOSTI MUSLIMANA U OKOLICI SISKA DO 17. STOLJEĆA

Sažetak: U članku se predstavlja nazočnost muslimana u okolici Siska do 17. stoljeća. U prvom dijelu rada predstavljeni su najosnovniji podatci o osmanskome zauzimanju prostora južno i istočno od rijeke Kupe te formiranju protuosmanske obrane. Obavijesti o bitkama kod Petrinje i Siska nastojane su biti prezentirane iz osmanske perspektive. Problematizira se i postojanje osmanskog sandžaka u okolici Siska, kao i spominjanje sandžaka Kupa, koji se mogao odnositi na sisačko područje. U završnom dijelu članka predstavljen je boravak Osman-age Temišvarskog u Sisku u drugoj polovici 17. stoljeća. Autor poziva na potrebu budućih istraživanja pokrštavanja muslimana na području šire okolice Siska na osnovi matičnih knjiga.

Ključne riječi: muslimani, Osmansko Carstvo, sandžak kupa, Sisak, Petrinja, 16. stoljeće

Osmanskim zauzimanjem srpske Despotovine 1459. i Bosne 1463. godine hrvatske zemlje sve više su osjećale osmansku prisutnost. Godine 1469. osnovana je Senjska kapetanija, ali ona nije mogla zaštititi područja južno od Gvozda. Preko Krbave i Like Osmanlije su gotovo nometano preko hrvatskih zemalja prelazili u Kranjsku, Štajersku, Goričku i Korušku. Mnogo obradivog područja je na pograničnim područjima unutarnjoaustrijskih zemalja, a posebice na slovenskom etničkom prostoru bilo pusto i zapušteno, a najviše su bila pogođena ona područja koje su zahvatili osmanski upadi. Gubitak većine stanovništva na tim prostorima suvremenici su s velikom strašću i smislom za pretjerivanje pripisivali odvođenju ljudi u osman-

sko ropstvo i okrutnim masovnim ubojstvima. Psihološki osjećaj o potpunom opustošenju i opustjelosti, pri tako rijetkoj naseljenosti, povećavao se dodatno kada je došlo do napuštanja usamljenih seoskih domaćinstava ili zaselaka, a posebice ako je dolazilo do napuštanja čitavih sela. Nerijetko se zemljištem napuštenih sela povećavao alodij, a česta je bila pojava zamjene ratarstva stočarstvom, s tim da je veće značenje dobio uzgoj konja. Stoga su djelomično i privremeno napuštena zemljišta često bila pretvarana u pašnjake i travnjake. S druge strane, dohodovne probleme feudalnih posjednika često su rješavali doseljenici iz Bosne i hrvatskih zemalja, koji su naseljavali privremeno napuštena zemljišta, djelomično i sa šireg sisačkog područja. Od druge polovice 15., a naročito u prvoj polovici 16. stoljeća mnogo bjegunaca s teritorija koje su pustošili pa zauzimali Osmanlije iselilo se na prostore unutarnjoaustrijskih zemalja. Hrvatski seljaci koji su se preseljavali na slovenski etnički prostor brzo su se asimilirali sa Slovencima. Posljedice iseljavanja hrvatskog stanovništva vidljive su do danas. Potomci iseljenika potjeranih u vrijeme ratova s Osmanlijama žive i danas u Italiji, Austriji, Mađarskoj, Slovačkoj i drugdje. Osim iseljavanja došlo je do promjene etničkog i vjerskog sastava stanovništva na prostoru hrvatskih zemalja.³¹

U to je vrijeme, s konfesionalnog stajališta, hrvatska situacija bila daleko od pojednostavljenog kršćansko-islamskog sučeljavanja. O tome je pisao Drago Roksandić koji s pravom smatra da se hrvatsko rimokatoličanstvo suočavalo s jugoistoka sa islamom i srpskim pravoslavljem, a nešto kasnije sa sjeverozapada i sjevera s njemačkim i mađarskim protestantizmom. Dok je u to doba bila isključena bilo kakva mogućnost muslimanskog demografskog 'prelijetanja' na područja pod banskom vlašću, sasvim je drugačije bilo s pravoslavnima.³² Vojnička obrana prostora između rijeka Kupe i Drave do sredine 16. stoljeća nije bila dobro organizirana. Do 1542. kraljevske posade nalazile su se u samo desetak utvrda. Osmanlije, na čelu sa sultanom Sulejmanom, napali su ugarske i slavonske prostore 1543. godine. Osvojili su, uz neke ugarske gradove, veliki dio Slavonije, i to: okolicu Dobre Kuće, Bijelu, Valpovo, Stupčanicu, Orahovicu, Pakrac i Brezovicu. Naredne godine zauzeli su Veliku i Međurić, a 1545. preplašena posada napustila je Moslavinu. Kralj Ferdinand je sa sultanom Sulejmanom I. 1547. godine sklopio mir na pet godina. Nakon toga mira, u novim sukobima, Hrvatska je 1552. izgubila Viroviticu i Čazmu. Zagrebački kaptol je 1553. tražio da se plaćena krajiška vojska stavi u Sisak, Petrinju i Gradec, ali kanonici nisu htjeli svojim sredstvima izdržavati pogranične posade. Sabor je 1560. tražio da im vladar pruži pomoć za obranu njihovih utvrda oko Petrinje, ali kad ta pomoć nije

³¹ O tome razdoblju usp. Vjekoslav, KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, knj. 5., Zagreb 1988., *Hrvatska i Europa – kultura, znanost i umjetnost*, Zagreb, 2000., *Povijest Hrvata od kraja 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, Zagreb, 2005., Neven, BUDAK, *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*, Zagreb 2007. i tamo navedena literatura.

³² Drago, ROKSANDIĆ, *Etnos, konfesija, tolerancija*, Zagreb, 2004.

stigla, kanonici su strateški važne utvrde počeli rušiti. Godine 1563. porušili su Petrinju, a namjeravali su spaliti Gradec.³³

Osmanlije su 1556. zauzeli Kostajnicu i tamo uredili uporište za osvajanje Pounja te prodore prema Pokuplju. Od 1565. do 1568. godine Osmanlije su povelili novi rat. Zauzimanjem Krupe graničnom crtom je postala rijeka Una. U vrijeme ciparskog rata, u drugoj polovici 16. st., Osmanlije su napadali dijelove Dalmacije pod mletačkom vlašću, a po njegovu završetku obnovili su napade u Pounju te zauzeli Cazin, Bužim, Kladašu, Gvozdansko i Zrin. Nakon toga je glavina obrane Hrvatsko-slavonskog kraljevstva morala biti prenesena s Pounja u Pokuplje. Pogranična područja Osmanskog Carstva bila su izložena čestim napadima. Uz velike vojne sukobe stalno su se događali manji upadi, pljačke i razbojstva.³⁴

Osmansko Carstvo je u dijelu nekadašnjih hrvatskih područja uspostavilo svoj društveno-gospodarski poredak. Carstvo je bilo centralistički uređeno, pa u tom kontekstu moramo gledati gospodarski razvoj pod osmanskom vlašću. Na prostorima koje su osvojili, Osmanlije su uveli svoj oblik feudalizma. Sultan je kao osmanski vladar bio vlasnik sve zemlje koju je davao na uživanje svojim feudalcima koji su se zvali spahije. Oni tu zemlju nisu mogli naslijediti. U slučaju rata morali su opremiti određeni broj vojnika za potrebe sultana. Na njihovim posjedima živjeli su zavisni seljaci – raja. Oni su morali davati razna davanja za spahije. Također su spahiji morali dati desetinu uroda i obavljati radove za njegove potrebe. Na osvojenim prostorima pojavile su se prve skupine muslimana, a prvobitno muslimansko stanovništvo se većinom zadržavalo u gradskim naseljima i utverdama.

Među njima je bilo mnogo etničkih Turaka, ali i Albanaca te islamiziranog slavenskog stanovništva. Prelazak slavenskog nemuslimanskog stanovništva na islam počeo je u Bosni vrlo rano, ali je taj proces bio postupan. Mnogi stanovnici su prelazili na islam kako bi poboljšali društveni i gospodarski položaj. Islam su prihvaćali mnogi koji su željeli uspon na društvenoj ljestvici prema statusu vojničke kaste. Na islam su prelazile i druge skupine. Ratni zarobljenici su ga obično prihvaćali pri oslobođanju. Islamizacija je išla i do maloljetnika koji su bili odvođeni iz svojih obitelji u sklopu devširme. Čest je slučaj bio da su seljaci prijelazom u grad i na neko gradsko zanimanje istodobno mijenjali vjeru čime su se lakše uklapali u novu sredinu. Prihvaćajući novu vjeru stanovnici su prihvatili nove vrijednosti i običaje. Kršćanska raja morala je plaćati porez zvan harač, dok su muslimanski seljaci toga bili oslobođeni. U Pounju su većinu muslimanskog stanovništva najvjerojatnije sačinjavali islamizirani Slaveni podrijetlom iz susjednih krajeva pod osmanskom vlašću. Broj muslimana u najširoj okolici Siska postupno je rastao islamizacijom starosjedilaca: građana te seljaka, koji su po prelasku

³³ Ferdo, ŠIŠIĆ, *Hrvatski saborski spisi*, knj. 3, Zagreb, 1916., 68., Josip, ADAMČEK, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, Zagreb, 1980., 238-239.

³⁴ Milan, KRUHEK, *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog kraljevstva u 16. stoljeću*, Zagreb, 1995.

na islam velikim dijelom prelazili u gradove. Značajan broj novih muslimana sačinjavali su oslobođeni robovi kao i pripadnici kršćanskih pomoćnih vojnih postrojbi. Osmanlije su na osvojenim područjima organizirali ejalete. Oni su činili vojna i upravna područja na koja se dijelilo Osmansko Carstvo. Ejaletom je upravljao paša. Krajem 16. st. organiziran je Bosanski ejalet. On je obuhvaćao prostor Bosne, Hercegovine, Dalmacije, Like, Slavonije te rubnih susjednih dijelova Srbije i Crne Gore. Središte Bosanskog pašaluka prvotno je bilo u Banjoj Luci, a kasnije u Sarajevu. Manji upravni i vojni prostori su bili sandžaci. Više sandžaka činilo je jedan ejalet. Niže jedinice vlasti bili su kadiluci s gradom u središtu i nahije. Kako bi se zaštitilo, Osmansko Carstvo je na svojim granicama organiziralo učinkoviti sustav obrane. Pogranična područja su dobila poseban status koji je bio vidljiv iz velikog broja utvrda sa stalnom posadom. Osobitost krajišta je bila slaba naseljenost i niski stupanj gospodarske proizvodnje. Krajište je pretežito naseljavalo vlaško stočarsko stanovništvo koje je imalo povlaštenu položaj. Kapetanije su nastajale kao pogranična vojna područja pod nadzorom kapetana. Kapetani su upravljali vojskom u utverdama na pograničnom prostoru. Prve kapetanije su osnivane na pograničnim riječnim tokovima – Savi i Uni. Kapetanije su istovremeno služile u obrambene i napadne svrhe.³⁵

Toma Erdődy, po nalogu nadvojvode Ernesta, „uzalud je pokušao u proljeće 1592. spriječiti gradnju nove turske tvrđave Petrinje, koju je Hasan-paša Predojević podizao kraj ušća Petrinjčice u Kupu.“ Nakon upozorenja (15. srpnja 1592.) „branitelja sisačke tvrđave, N. Mikca, na opasnost turskog napada, poveo je vojsku iz Plesa u Brest, gdje ga je Hasan-paša Predojević potukao (19. 7.). Tijekom 1592./93. Turci su opustošili Erdődyjeve posjede Okić, Jastrebarsko i Samobor.“³⁶ U jednom od opisa bitke kod Siska gledanom iz osmanske perspektive piše slje-

³⁵ Nenad, MOAČANIN, *Turska Hrvatska. Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva do 1791. – Preispitivanja*, Zagreb, 1999.

³⁶ Toma je bio „sin Petra II., hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog bana, i njegove druge supruge Barbare Alapić. Rano je ostao bez oca i skrbnicom mu je bila majka. Uz nju i brata Petra III. spominje se u dokumentima 1570-ih u svezi s posjedima, sporovima i sukobima s plemićima Bukovačkima, Gregorijancima i dr. God. 1578. E. prvi put ratuje protiv Turaka u vojsci pod zapovjedništvom Jurja Khevenhüllera, koruškoga zemaljskoga kapetana, i K. Ungnada, hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog bana, na bihaćkom području, gdje su privremeno zauzeli gradove Cazin i Ostrožac. God. 1581. s Mihovилоm Székelyem pobijedio je kraj Cernika Turke iz Pakračkog i Požeškog sandžaka, a s bratom Petrom III. i drugim plemićima Turke koji su bili krenuli u Turopolje. Kad se K. Ungnad 1583. odreknuo banske časti, u lipnju su Ugarsko državno vijeće i Stjepan Rádeczy, egerski biskup i kraljevski namjesnik, savjetovali kralju Rudolfu II. da Erdődyja imenuje novim banom; isto je kralju preporučio i J. Drašković, kaločki nadbiskup. Kralj je Erdődyja imenovao banom 25. 9. 1583. i on je u bansku čast bio uveden u Markovoj crkvi u Zagrebu 8. 4. 1584. za zasjedanja Hrvatskog sabora, na kojem se obvezao da će njegovi ljudi sagraditi novu utvrdu kraj Rečice na Kupi. U drugoj pol. 1584. s J. J. Thurnom, karlovačkim generalom, pobijedio je kraj Slunja Turke koji su se vraćali s pljačkaškog pohoda u Kranjskoj. God. 1585. zauzeo je i spalio Kostajnicu, dao načiniti most

deće: „Kao što je gore rečeno, u vrijeme kad je Hasan-paša krenuo na neprijatelja, sagradio je u blizini Nove tvrđave most na rijeci Kupi i prešao u hrvatsku zemlju. Varalica, hrvatski general Erdelik, koji je upravljao zemljom u ime namjesnika te krajine, suprotstavio mu se velikom vojskom koju je skupio. Uz pomoć Uzvišenog Gospodara nakon manjeg okršaja i borbe neprijatelj se suočio s porazom. Muslimani su pobijedili, tukli neprijatelja i mnogo ih pobili. Pobili su bezbroj nevjernika u tom kraju i njihov logor potpuno opljačkali. Među ostalim bilo je tu šest topova 'koloborna' i bezbroj ratnih sredstava. Nakon toga organizirani su upadi u nevjerničke zemlje i osvojeno mnogo zarobljenika i plijena. Odavno islamski vojnici nisu osvojili ovako bogat plijen“.³⁷

Jedna od namjera osmanskih osvajačkih pohoda bila je i pridobivanje zarobljenika, a petina njih je postala sultanovo vlasništvo. Bistriji momci slani su u janjičarske škole, a razvijene djevojke u sultanov harem. Preostali dio zarobljenika (robova) bio je razdijeljen tako da je jedan dio pripao vojnim zapovjednicima, a dio sandžakbegovima koji su sudjelovali u osmanskim vojnim akcijama. Zarobljenici su bili uporabljivi i kao radna snaga u ratarstvu, stočarstvu, obrtima, kao kućna služinčad itd. Važan čimbenik koji je pridonio ekstenzivnoj poljoprivrednoj proizvodnji u europskom dijelu Osmanskog Carstva je masovno uključivanje zarobljenika u poljodjelstvo. Pri odvođenju ljudi u osmansko sužanjstvo nisu svi dobili položaj vojnih zarobljenika. Posebno u vrijeme ratova s Habsburgovcima tijekom 16. st. neki

preko Une i poveo vojsku u Bosnu, kamo nije dublje prodro. S bratom Petrom III. pobijedio je u prosincu 1586. Turke kraj Ivanića, a Hrvatski sabor pohvalio ga je „zbog očuvanja mira, zajedničke sigurnosti i obrane te održanja ostataka ove izmučene domovine“ (pro tuenda pace et communi tranquillitate defensioneque et permansione reliquiarum huius afflictæ patriæ). God. 1587., nakon smrti K. Ungnada, naslijedili su njegova kći Ana Marija i njezin suprug E. vlastelinstvo i tvrđavu Samobor. Tijekom upravljanja tim posjedom sukobljavao se s građanima Samobora, koje je uzalud nastojao podvrgnuti svojoj vlasti. Na preporuku Sabora Rudolf II. imenovao ga je 1588. nasljednim velikim županom Varaždinske županije bez nasljednog prava. Na zasjedanju Sabora u svibnju 1589. E. se odreknuo dužnosti vrhovnoga kapetana haramija, koju je obavljao od imenovanja za bana, a potom je uzalud molio Rudolfa II. da ga oslobodi banske časti. Nakon provale turske vojske pod zapovjedništvom Hasan-paše Predojevića u Hrvatsku 1591., E. je sa svojom vojskom opsjedao i zauzeo (15. 8.) utvrdu Moslavinu, posjed svojih predaka. U listopadu je izvijestio nadvojvodu Ernesta, brata Rudolfa II., koji je mjesto kralja stvarno upravljao Hrvatskom, o provali Turaka na područje Vrbovca, Božjakovine i Kraljevca. Nadvojvoda je u studenom podupro Erdődyjevu molbu kralju da mu kao naknadu za izdatke u obrani Hrvatske založi varaždinsku tvrđavu s pripadajućim posjedom, što je kralj potkraj prosinca i učinio uza zalog od 7000 rajnskih forinti i uz neka ograničenja (zalog nije mogao ostati Erdődyjevim potomcima, obustavljena je pomoć za održavanje tvrđave). E. je ujedno postao kapetanom grada Varaždina. Odmah je započeo popravljati i proširivati utvrdu, o čemu svjedoči natpis iz 1592. nad ulazom u zapadno krilo (objavio I. Kukuljević Sakcinski). U novom dijelu dao je sazidati kapelicu sv. Lovre u kojoj je oltar s grbom obitelji i Erdődyjevim geslom In Deo vici (U Bogu pobijedih).“ *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 4, Zagreb, 1998.

³⁷ Ibrahim, ALAJBEGOVIĆ PEČEVIJA, *Historija 1576 – 1640.*, Sarajevo, 2000., 107-108.

preseljeni seljaci zadržali su svoj prijašnji društveni položaj – položaj podložnika (raje). Valja spomenuti da je odvođenje ljudi u osmansko zarobljeništvo (ropstvo) ojačalo posebni oblik trgovine jer je otkup robova i zarobljenika postao za poslovne ljude izvor zarade koji je bio unosniji od „klasične“ trgovine.³⁸

Vojni zarobljenici predstavljali su važan udio i pri oblikovanju gradskog stanovništva u Bosni. Popisi grada Sarajeva iz 16. st. govore da je među sarajevskim stanovništvom bio znatni broj zarobljenika (robova), većinom oslobođenih podrijetlom iz hrvatskih i slovenskih (zapravo unutarnjoaustrijskih) zemalja te Ugarske. Njihovi gospodari su većinom bili muslimani, a rjeđe kršćani ili Židovi, a svi su se morali držati šerijatskog prava. Dio zarobljenih je, u novome okruženju, prelazio na islam te tako dolazio do osobne slobode.³⁹ Četiri isprave koje se odnose na razdoblje 1556.–1558. i jedna isprava iz oko 1564. –1566. podrijetlo osmanskih robova označavaju izrazom „isloveniyyet ül-asl“ odnosno „usloveniyyet ül-asl“.⁴⁰ Iako naznaka podrijetla jasno govori da se radi o osobama (južno)slavenskog podrijetla, sužavanje pojma „isloveniyyet ül-asl“ odnosno „usloveniyyet ül-asl“ bi najvjerojatnije moglo otvoriti mogućnost i prema tome da su oni na koje se odnosi ovaj pojam bili podrijetlom iz „slovenskog“ prostora, odnosno Kraljevine Slavonije koja se na kajkavštini nazivala „Slovenski orsag“, što uključuje i područje šire okolice Siska.

Nakon zauzimanja Bihaća 1592. godine i gradnje nove utvrde Petrinja te podizanja mosta na rijeci Kupi kraj Bresta koji su osvojili u srpnju 1592., Osmanlije su neuspješno napali Sisak. U lipnju 1593. pod vodstvom Hasan-paše Predojevića osmanske su snage iznova napale Sisak. Glavni cilj im je bio osvajanje toga grada i daljnje napredovanje prema Zagrebu. Postrojbama smještenim u gradu Sisku zapovijedali su kanonici Blaž Đurak, koji je poginuo na početku borbi, i teško ranjeni Matija Fintić. Hasan-paša je već gotovo zauzeo grad. No u pomoć su došle hrvatske snage koje je okupio ban Erdődy. Pridružile su im se vojne postrojbe krajišnika pod zapovjedništvom upravitelja Slavonske krajine Stjepana Grasweina i karlovačkog generala Andrije Auersperga. Zajedno s njima u pomoć braniteljima Siska stigao je Ruprecht Eggenberg koji je neposredno zapovijedao postrojbama iz Kranjske i Koruške. Dana 22. lipnja 1593. došlo je do borbe između kršćanskih i osmanskih snaga. Kada je doznao o dolasku kršćanskog pojačanja Hasan-paša je prebacio glavninu svojih snaga na lijevu obalu Kupe. Iako su Osmanlije imali barem dvostruko brojniju vojsku, nastao je nemir u njihovim redovima te su se počeli

³⁸ Ignacije, VOJE, *Slovinci pod pritiskom turškega nasilja*, Ljubljana, 1996., 92-95.

³⁹ Muhamed, MUJIĆ, *Robovi iz Hrvatske pred sarajevskim sudom u 16. vijeku*, *Otkrića*, III/4, Sarajevo, 1956., 208-210., Adem, HANDŽIĆ, *O gradskom stanovništvu u Bosni u XVI vijeku*, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, br. 28-29, Sarajevo, 1980., 247-256.

⁴⁰ Vančo, BOŠKOV, Jasna, ŠAMIĆ, *Turski dokumenti o slovenačkom roblju u Sarajevu u 16. vijeku*, *Zgodovinski časopis*, god. 33, br. 1., 1979., 5-12., Behija, ZLATAR, *O sudbini ratnih zarobljenika u Sarajevu u XVI. stoljeću*, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, br. 40., 1991., 259-266.

povlačiti prema mostu, ali su ga karlovački vojnici zauzeli i spriječili mogućnost povlačenja. Nakon općeg napada kršćanskih snaga Osmanlije su izgubili bitku, a u njoj je smrtno stradao Hasan-paša sa još četiri sandžak-bega i oko 8000 vojnika. Bitka kod Siska je vrlo brzo odjeknula diljem Europe. Kada je sultan Murat III. doznao za poraz Osmanlija pod Siskom, objavio je rat kralju Rudolfu. Kasnije su Osmanlije zauzeli Sisak, ali su ga ubrzo morali napustiti.⁴¹

Osmansku vojsku vodio je spomenuti Hasan-paša Predojević za kojeg se zna da je rođen na području današnje Bosne i Hercegovine (u Lušcima u Bosanskoj krajini ili Klobuku u Hercegovini). Neki autori tvrde da je bio podrijetlom iz kršćanske obitelji pa je kao dječak devširmom dospio na osmanski carski dvor u Carigradu, gdje je bio odgojen i obrazovan. Spominje se kao nadstojnik sokolara na sultanovu dvoru, a kada je „dotjerao do čakirdži-baše“ sultan Murat III. postavlja ga na dužnost sandžak-bega u Segedinu. Namjesnikom Bosne postao je 1591. Nakon neuspjelog pokušaja zauzimanja Siska uspio je osvojiti Bihać u lipnju 1592. Budući da je kao zadatak imao probijanje kršćanske obrane na rijeci Kupi, uz pristanak vlasti iz Carigrada 2. svibnja 1592. sagradio je utvrdu Novi Grad (Yeni Hisar ili Yeni Kala) na mjestu današnje Petrinje (područje današnjeg Hrvatskog doma), na desnoj obali Kupe. Utvrdu je opskrbio svime što treba za rat te stalnom posadom od 1000 vojnika. Utvrdna Novi (Petrinja) služila mu je kao ishodište za daljnja osvajanja. U Pokuplju je porazio vojsku hrvatskog bana Tome Erdődyja. Nakon ovih uspjeha u lipnju 1593. krenuo je u novi (treći) napad na Sisak. Nije uspio dočekati pomoć iz Rumelije te je s bosanskim postrojbama prešao rijeku Kupu i bio silovito poražen od kršćanske vojske koju je vodio Toma Erdődy. U toj bitki je, po predaji, „stradalo oko 7000 osmanskih vojnika, a u bijegu su se u Kupi utopili Hasan-paša i trojica bosanskih sandžak-begova.“ Ban Toma Erdődy je svojim vojnicima zapovjedio da mrtvo tijelo Hasan-paše Predojevića izvade iz Kupe „da se omota u sagove i zakopa na brežuljku.“ Postoje pretpostavke da je bio pokopan u blizini današnjeg sisačkog groblja sv. Marije, a od tamo su ga tijekom noći potajno iskopali zapovjednici utvrde Novi Grad (Petrinja) Rustem-beg i Erdoglis te su ga pokopali s desne strane Petrinjčice, vjerojatno u blizini stare tvornice Gavrilović u Petrinji.⁴²

Ibrahim Alajbegović Pečevija daje opis poraza Osmanlija kod Siska i smrti osmanskog zapovjednika: „Hasan-paša je poslao u Istanbul hiljadu – dvije glava i sto – dvjesto zarobljenika zajedno sa zarobljenim topovima i, znajući sigurno da će neprijatelj poslije ovoga napasti na nas velikim snagama, tražio je da mu se pošalju svježe snage. U to vrijeme je veliki vezir bio Sijavuš-paša. Kad je zajedno sa plijenom dobio i predstavku Hasan-paše, iako je vjerovao da neprijatelj nema mogućnosti da se opet digne i osveti, dao je zadatak Kirli Hasan-paši, kome je dao rumelijski ejalet, da ide u pomoć Hasan-paši. Ali u međuvremenu je Sinan-paša postao

⁴¹ *Sisačka bitka 1593.* (zbornik radova), Zagreb-Sisak, 1994.

⁴² *Hrvatska enciklopedija*, sv. 8, Zagreb, 2006., 744., Ivica, GOLEC, *Petrinjski biografski leksikon*, Petrinja, 1999., 379.

veliki vezir. A novi veliki vezir je još iz vremena starog vezirovanja gajio duboku mržnju prema Hasan-paši u Bosni. Razlog je bio ovaj: nekada su njih dvojica bili komšije. Sinan-paša je htio kupiti kuću Hasan-paše, ali kako je u to vrijeme Sinan-paša pao sa svog položaja, ovaj mu nije dao kuću. Eto zbog toga nije uputio pomoć u vojsci koju je Sijavuš-paša pripremio Hasan-paši, s namjerom da mu se osveti. Rumelijski beglerbegluk je dao svom sinu, a Kiril Hasan-pašu je poslao za valiju u Temišvar. Tako je Hasan-paša izgubio nadu da će stići pomoć, a pošto je vjerovao da će neprijatelj doći bio je odlučio da mu ne pruži priliku za mejdan. Podigao je samo bosansku vojsku i otišao u Novu tvrđavu. Onda je prešao rijeku i opsjeo tvrđavu Sisak. Dobio je vijest da je neprijatelj u to vrijeme stigao blizu. Ban Erdődy i hrvatski general su zasukali rukave i skupili svu vojsku i raju koja je mogla nositi oružje, a kako su još ranije poslali pisma zapomaganja austrijskom Ćesaru i njegovom bratu Maksimilijanu, ovi su poslali jednog velikog nitkova između austrijskih komandanata sa austrijskom vojskom Hrvatima u pomoć. Sve ove snage su krenule na Hasan-pašu koji je bio pred sisačkom tvrđavom. Hasan-paša je htio da im se suprotstavi s islamskom vojskom, ali neprijatelj je bio u velikoj mjeri nadmoćan i u vojsci i u ratnoj opremi. Zbog toga se nisu mogli oduprijeti, pretrpjeli su poraz i bježali. Kad su došli do mosta koji su sami izgradili, od velike gužve i stiske nisu mu mogli ni prići. Neprijatelj ih je tukao pozada pa su bili prisiljeni prijeći rijeku Kupu gdje je Hasan-paša zajedno sa sinom velikog vezira Ahmed-paše i mladićem koji je bio sin Rustem-pašine kćerke, a poznat kao sultanzade (carević) te sa mnogo begova i bezbroj vojnika stigao do stupnja šehida utopivši se u rijeci. A nevjernici su se zadovoljili ovim uspjehom i vratili se u svoju zemlju, gnijezdo smutnje i grijeha“.⁴³

Kršćanski zapovjednik Toma Erdődy „je 22. VI. 1593. sudjelovao s hrvatskim četama u pobjedi nad Turcima pod Siskom. Bitku je započeo napavši lijevo krilo turske vojske uz Odru i njegove su čete, ušavši prve u bitku, imale razmjerno najviše žrtava. Pobjeda je odjeknula na austrijskom, španjolskom i papinskom dvoru. Papa Klement VIII. je „dilecto filio“ Erdődyju napisao vlastoručno pismo hvaleći njegovo junaštvo, a španjolski kralj Filip II. imenovao ga je vitezom Reda sv. Spasitelja. Zlatni lanac Reda uručen je Erdődyju u zagrebačkoj katedrali“.⁴⁴

O Petrinji (koju zove tvrđava Novi) je od strane osmanskog povjesničara Pečevije zapisano: „Jedan komandant po imenu Rustem-beg, koji je u svome vremenu bio junak kao što su bili legendarni junaci Rustem sin Zalov, Isfendijar i Behram, kad je vido da nevjernici ne pridaju značaj tvrđavi Novi iz koje su se povukli, došao je tamo, ponovo sagradio tvrđavu i doveo u stanje da je bila čvršća nego prije. U tvrđavu je smjestio njene stare čuvare i gazije koji su bili s njim. Odavde je otpočeo vršiti takve upade u Turopolje i Zagreb i tamo harati da nevjernicima nije dao oči otvoriti. Potpuno je uništio mir i blagostanje toga kraja. Na ovo su prokletnici

⁴³ ALAJBEGOVIĆ PEČEVIJA, *Historija 1576 – 1640.*, 108-109.

⁴⁴ *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 4., Zagreb, 1998., 71.

koji su trpjeli štetu ponovo tražili pomoć od hercega Maksimilijana. Maksimilijan je na tvrđavu Novi poslao vojsku sastavljenu od tamošnje vojske i austrijskih vojnika. U vrijeme opsade Rustem-beg je ranjen puščanim metkom, a nekoliko dana poslije je u tvrđavi ispustio dušu. S njegovom smrću je i spomenuta tvrđava od tada ostala u neprijateljskim rukama⁴⁵

Evlija Čelebi piše da je Petrinju iznova podignuo Hasan-paša Predojević „te ga učinio sjedištem sandžak-bega. To je bio jedan veliki novoosnovani sandžak u ejaletu Bosna, a njegov sandžak-beg (mir-i liva) bio je Rustem-beg, istaknuti vojskovođa islamske krajine. On je ovaj grad uredio da se svijetli kao zrno bisera. Snabdio ga je svim ratnim potrebama, pojačao posadu (mustahfizan-askeri), i iz toga grada slao muslimanske ratnike na okolne neprijatelje kao što se soko šalje iz svog gnijezda u lov. Čak je jedanput Maksimilijan, brat austrijskog imperatora, došao sa četrdeset hiljada vojnika i na rijeci Kupi blizu Petrinje (Yeni Hisar) podigao jedan čvrst, utvrđen i prostran drveni most i navaljivao na Hasan-pašu, koji je bio na ovoj strani. Pomenuti paša i svi borci Bosanske krajine bili su složni i jednodušni te su iz jednog grla povikali: „Allah, Allah!“ Kad su u žestokoj borbi poginuli neki plemići Erdedi i brat austrijskog cesara po imenu „Kalptan“ i neprijatelj vidio to žalosno stanje, među njima je zavladao darmar kao među mladim jarebicama, a islamska vojska izvojski slavnu pobjedu. Ovo osvojenje i pobjeda bilo je godine 1000 = 1592. Muslimanski se tabor obogatio plijenom, zarobili su mnogo žutih i sjajnih topova i bezbrojno mnogo sužnjeva. O ovoj važnoj bici pričaju stari bosanski ratnici, i to svaki u neprekinutom lancu predanja, a neki koji su i sami u njoj učestvovali padaju ničice iz zahvalnosti bogu“⁴⁶

Rustem-beg je bio osmanski vojskovođa koji je služio u pratnji bosanskih beglerbegova Ferhad-paše Sokolovića (do 1588.) i Hasan-paše Predojevića (do 1592.) kao delibaša i čehaja. U travnju 1592. Hasan-paša Predojević mu povjerava vođenje izgradnje tvrđave Novi (Nove Petrinje), a nakon njene izgradnje obnašao je zapovjedne dužnosti te je 1592. ili 1594. imenovan prvim sandžak-begom petrinjskoga sandžaka sa sjedištem u tvrđavi Novi (Petrinji). Sudjelovao je u bitki kod Siska (22. lipnja 1593.), a nakon prvog osvajanja tvrđave Novi, tj. Petrinje (10. kolovoza 1594.) sklonio se u Zrin pa u Kostajnicu. U Novi (Petrinju) se vratio 20. rujna 1594. te obnavlja Hasan-pašinu utvrdu. Poginuo je braneći obnovljenu utvrdu Novi, tj. Petrinju krajem rujna 1595. Iz ove od kršćanskih snaga zauzete utvrde tijelo mu je potajice prenijeto u Banja Luku.⁴⁷

Čelebi opisuje i bitku kod Siska: „Ali godinu dana poslije ove bitke, opet po pričanju iznemoglih, oronulih stranaca ove krajine, Hasan-paša se, ludo zanesen ranijim pobjedama, podigao sa samom bosanskom vojskom ispod Novigrada (Yeni Kala) i to u okolini Petrinje (Yeni

⁴⁵ ALAJBEGOVIĆ PEČEVIJA, *Historija 1576 – 1640.*, 110-111.

⁴⁶ Evlija, ČELEBI, *Putopis*, Sarajevo, 1973., 224.

⁴⁷ *Hrvatska enciklopedija*, sv. 9., GOLEC, *Petrinjski biografski leksikon*, 408.

Hisar) prešao preko mosta na Kupu, došao na suprotnu stranu i opsjeo neprijateljski grad Sisak. Pošto ga je tukao sedam do osam dana, na Hasan-pašu je navalilo sedamdeset hiljada izabраних neprijateljskih vojnika i porazilo ga ne dajući mu mogućnost ni da se preda. Premda je naša vojska, bježeći u brda i šume, bila došla do mosta na rijeci Kupi, ipak joj zbog velike stiske i mnoštva vojske nije bilo moguće prijeći preko mosta. I kad su došli neprijatelji navaljujući s leđa na našu vojsku topovima i puškama i svirajući uz orgulje, trempeta i trube, naša se vojska nije mogla stisnuti i preći preko mosta, nego je bila prisiljena da se sama baca u rijeku Kupu. Prvi se udušio hercegovački sandžak-beg Sultanović (Sultan-zade), koji je sin velikog vezira Ahmed-paše i Rustem-begov unuk od kćeri. Iza njega se utopio Došen Hasan-paša sa cijelom svojom vojskom. Još se pogušilo mnogo hiljada muslimanskih ratnika i naselilo u rajsko naselje... Sedamnaesti dan opsade stigao je rumelijski beglerbeg Mustafa-paša s vojskom svog ejaleta, pritiskao neprijatelja u rovovima pod Petrinjom (Yeni Hisar) i sasjekao ga. Oni, pak, koji su izmakli maču, dok su bježali, svi su zbog pomanjkanja mosta sami bacali u Kupu na istom mjestu gdje se potopio Hasan-paša i ugušio se⁴⁸

Osmanski prikaz osvajanja Siska daje i povjesničar Pečevića: „Čuvši da veliki vezir Sinan-paša dolazi s velikom vojskom na krajinu, nevjernici su pomislili da bi mogli zauzeti Novu tvrđavu prije nego dođe pomoć pa su poslali vojsku u tvrđavu i osam dana tukli njene zidove. Ali kasnije, kad je stigla rumelijska vojska, povukli su se od tvrđave i u jednom nesređenom stanju se rasuli i otišli. Kad su se neprijatelji koji su tražili osvetu povukli od Nove tvrđave, stigla je islamska vojska, opsjela tvrđavu Sisak i nakon što ju je tukla neprestano pet dana, prokletnici su zatražili milost pa su tako spasili goli život ispod islamske sablje. Gazije su poslije toga stalno pljačkale Zagreb i hrvatske zemlje. U kratkom vremenu su došli do mnogo plijena i neprijatelja nisu od tih akcija nikako štedjeli. Nevjernici su pretrpjeli veliku štetu od islamskih gazija u Novoj tvrđavi (ili u tvrđavi Novi – tj. Petrinji op.p.). Zbog toga su oni tražili izlaz u spašavanju od muka kojima su bili izloženi u slanju žalbi Česaru i njegovom bratu hercegu. Spomenuti su spremili šesnaest hiljada nevjernika punih mržnje i uputili na tvrđavu Novi. Opsjednuti muslimani, kad su izgubili svaku nadu u pomoć, jedne noći su zapalili tvrđavu. Oni sami su pobjegli u Kostajnicu u tvrđavu Zrin. Ni nevjernici nisu pridavali značaja uzimanju tvrđave i preostale njene dijelove su zapalili, sa zemljom poravnali i pretvorili u ruševinu. Učinili su sve što im je pošlo za rukom da bi onemogućili njenu ponovnu izgradnju. Gazije koje su bile u Sisku, vidjevši kako je tvrđava Novi prepuštena vatrenoj stihiji, nisu imale nikakve sumnje da su nevjernici postigli uspjeh, Tako su i oni zapalili tvrđavu Sisak i odlučili da idu prema islamskim zemljama. Od ranije je ta tvrđava pripadala zagrebačkim redovnicima pa im je sada Maksimilijan prepustio“⁴⁹

⁴⁸ ČELEBI, *Putopis*, 224-226.

⁴⁹ ALAJBEGOVIĆ PEČEVIJA, *Historija 1576 – 1640*, 109-110.

O kraju osmanske vladavine nad Siskom piše i Čelebi: „Čak je godine 1002. došao neprijatelj sa više hiljada vojnika te sa četrdeset hiljada vojnika opsjeo grad Petrinju (Yeni Hisar). Tukao ga je puna tri mjeseca. Na kraju su muslimanski ratnici koji su bili opsjednuti u unutrašnjosti tvrđave pali u očaj što im od osmanske strane ne dolazi pomoć, pa su jedne noći zapalili grad i udarili mačevima na neprijatelja koji se nalazio na polju u rovovima. Vodeći veliku bitku i borbu oni su se povukli u gradove Kostajnicu i Zrin i tu se zaustavili. Neprijatelj je tada spalio i one dijelove grada koji ranije nisu bili spaljeni, kako se grad više ne bi mogao popraviti, a zatim ga ostavio i otišao. Kad su muslimani u gradu Sisku vidjeli slučaj Petrinje (Yeni Hisar), oni su spalili Sisak, a zatim spalili grad Zagreb i povukli se sretno u muslimanske krajeve. Neki su se povukli u gradove Knin i Udbinu, a neki u grad Liku. Neprijatelji su čuli za ovo stanje, pa su zagrebački popovi počeli da popravljaju grad Sisak s motivacijom: „To je naše naslijeđeno vlasništvo“, te ga je mađarski kralj Maksimilijan opet darovao popovima. I kad je on bio popravljen, snabdjeven municijom i ratnim potrebama i posadom, istovremeno je, godine 1003/1594, od strane carske strane Rustem-paši, jednom od mir-i-mirana sultana Murada III, podaren jedan tug i bosanski ejalet s tim da popravi Petrinju (Yeni Hisar) i da osvoji mnoge gradove. On je došao s vojskom brojnom kao more, učvrstio i utvrdio Jeni Hisar više nego ranije. Snabdio ga je municijom i ratnim potrebama kako treba...“ Prema Čelebi su slijedile borbe, a u opisu ima i netočnosti kao primjerice da je osmanska vojska uspjela osvojiti Zagreb. „U vrijeme zalaska sunca neprijatelj se nalazio na jednoj, a islamska vojska na drugoj strani. O ponoći Rustem-paša je ispio čašu mučeništva. Na to su se svi muslimanski borci iste noći sretno povukli u grad Knin, a neprijatelj opet okupirao Petrinju (Yeni Hisar), Sisak i Zagreb“.⁵⁰

Vežano uz postojanje osmanskog sandžaka u okolici Siska, treba spomenuti službenu listu gdje se spominje „sandžak Kupa“, pa je moguće vjerovati da bi se to moglo odnositi na ovo područje. Spominje se i Mehmed-beg, „nekadašnji sandžak-beg Siska“, što je čudno. Inače čim bi nešto zauzeli, Osmanlije su odmah proglašavali novu upravnu jedinicu, premda su bili svjesni da bi se uskoro morali povući s toga područja.⁵¹ Možda se spomenuti sandžak Kupa ipak odnosi na Petrinju. Hazim Šabanović drži da se radilo „o jednom sandžaku koji se možda prvo zvao petrinjski, a tek dvije godine kasnije, kad je Petrinja razorena, a Rustem-beg ubijen, da je sjedište toga sandžaka preneseno u Bihać i da se on otada prozvao bihaćkim sandžakom“.⁵² Ivica Golec je propitivao je li u razdoblju 1592.–1595. došlo do osnivanja Petrinjskog sandžaka te na temelju dostupnih podataka zaključio kako je on „najvjerojatnije bio utemeljen“.⁵³ Ne-

⁵⁰ ČELEBI, *Putopis*, 226-227.

⁵¹ Zahvaljujem Nenadu Močaninu na ustupljenim podacima.

⁵² Hasan, ŠABANOVIĆ, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo, 1982., 85.

⁵³ Ivica, GOLEC, *Povijest grada Petrinje*, Petrinja, 2014., 61.

nad Moačanin piše: „U vrijeme velike Hasan-pašine ofanzive nastojalo se uspostaviti središte vojno-upravne vlasti (ne nužno i sandžaka u formalnom smislu) u Petrinji, što se zbog brzog gubitka te tvrđave uskoro izjalovilo, pa je ta uloga pripala Bihaću, gdje je vjerojatno od prvih godina sedamnaestog stoljeća i službeno sjedište sandžaka“.⁵⁴

Nakon što su Osmanlije morali napustiti Petrinju i Sisak, 1595. osnovana je Petrinjska kapetanija, koja se nalazila usred područja Pokupske ili Banske krajine, ali s obzirom na to da hrvatsko-slavonski staleži nisu imali dovoljno financijskih sredstava za izdržavanje vojske u Petrinji, nakon dužeg spora oko toga tko će snositi troškove, Petrinja je ušla u sastav Slavonske krajine iako s njom nije bila direktno teritorijalno povezana. Petrinja je bila pridružena Slavonskoj krajini do 1753. godine kada je ušla u sastav Banske krajine.⁵⁵ U Petrinjskoj natkapetaniji zabilježeni su sljedeći plaćenici: 151 njemački vojnik i 90 haramija koji su bili podijeljeni u dva vojvodstva.⁵⁶

Habsburški su krajiški zapovjednici imali taktiku povremenih napada na osmanska pogranična područja pa je tako početkom studenoga 1596. general Juraj Lenković provalio u dio Slavonije pod osmanskom vlašću gdje je popalio utvrdu Voćin te navodno do 200 sela. Istovremeno su se počeli buniti kršćani oko Cernika i Požege, a na njihovom čelu je, uz ostale, bio Franjo Ilinić koji je uz pomoć požeških franjevaca podignuo oko 2000 seljaka s kojima je provalio u Požegu u Veliku.⁵⁷ Ta provala kao i neuspješni pohod serdara Ahmet Hafis-paše prema Petrinji i njegov uzmak u Bosnu pozitivno su djelovali na kršćane u čitavom Bosanskom ejaletu.⁵⁸ U vrijeme ratnog djelovanja krajem 16. stoljeća dio se posavskog stanovništva iselio na druga, tada sigurnija područja. Završetkom ratnih djelovanja dio se Posavaca vratio. To se može vidjeti iz toga što je nakon traženja nadvojvode Matije naknadno bilo dopušteno popisivanje „domusa“ onih seljaka koji su se 1595. i 1596., nakon ponovnog habsburškog osvajanja Petrinje, vratili na svoje posjede i tamo izgradili kuće. Iz poreznih popisa može se jasno vidjeti da se radilo o seljacima iz Posavine i Turopolja, s time da treba pripomenuti da je dio izbjeglog stanovništva ostao u „izbjeglištvu“.⁵⁹ Na to upućuje rasprostranjenost etnika Posavec u popisu iz 1598.⁶⁰ Čini se da je ovaj val doseljavanja, vidljiv iz popisa 1598., bio vezan uz osmanska

⁵⁴ Nenad, MOAČANIN, Bihać i osmanski obrambeni sustav na sjeverozapadu Bosanskog ejaleta 1592.–1711., *Spomenica Ljube Bobana*, Zagreb, 1996., 106.

⁵⁵ Fedor, MOAČANIN, Organizacijske strukture Vojna krajine do sredine 18. st., *Arhivski vjesnik*, 34-35 (1991 – 1992), 35-36., 159.

⁵⁶ Štajerski zemaljski arhiv Graz (STLA), Militaria, Sch. 175, 191, 211, 254.

⁵⁷ Rudolf, HORVAT, *Povijest Hrvatske*, knj. 1, Zagreb, 1924., 291.

⁵⁸ Vjekoslav, KLAJČ, *Povijest Hrvata*, knj. 5., 539.

⁵⁹ Josip, ADAMČEK, Ivan, KAMPUŠ, *Popisi i obračuni poreza*, 464-479.

⁶⁰ ADAMČEK, KAMPUŠ, *Popisi i obračuni poreza*, etnik Pozawecz se spominje na str. 372 G. Stubica – Gusakovec i Pasanca Gorica, str. 376 vlastelinstvo D. Stubica – Hruševac, str. 391 Oporovec

prodiranja na širi posavski prostor tijekom druge polovice te naročito krajem 16. stoljeća. Posavci su upozoravali bana i Sabor da su njihovi preci pobjegli s Erdödyjeva vlastelinstva u doba opsade Petrinje (krajem 16. st.) i to neki preko Dunava i u Moravsku, a neki i u banovo Međimurje, dio ih je ostao te su pomogli Maksimilijanu pri habsburškoj opsadi Petrinje.⁶¹ Ivanički zapovjednik Gašpar Gleisbach je 13. svibnja 1600. javio generalu Herbersteinu da je s petrinjskom vojskom išao na teritorij Osmanskog Carstva, a prigodom toga pohoda su se dobrovoljno predali stanovnici nekih sela.⁶²

Završetkom Dugog rata došlo je do potpisivanja mira između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva na ušću rječice Žitve u Dunav (blizu Komarna) 11. studenoga 1606.⁶³ Mirom sklopljenim na dvadeset godina između Osmanskog i Bečkog dvora, zabranjena su sva četovanja i upadi na prekogranična područja. Sve su se hajdučke i dobrovoljačke postrojbe tre-

Zagrebačkog kaptola, str. 397 posjed Ladomerec – Banja sela, str. 427 trgovište Jastrebarsko, opidan, str. 431 Malčevac kraj Moravča, str. 432 Donje Orešje kraj Moravča, str. 433 Omano kraj Zeline, str. 442 opidan u Ludbregu, 5 inkvilina u Ludbregu, 1 inkvilin u Hrženici, str. 443 Hrženica, str. 445 Mali Bukovec i Kutnjak, str. 447 Kuzminec, Vojvodinec, str. 448 Gorica, str. 449 vlastelinstvo Bisag – Novo Mesto, str. 450 vlastelinstvo Greben – Podepčevo, str. 453 vlastelinstvo Gušcerovec – Bočkovec i Orehovec, str. 454 Dijankovec, str. 455 Sveti Petar Orehovec, str. 457 Kapela kraj Križevaca, Dubovec, str. 459 Donji Tkalec, Raven, Gornja Velika, str. 460 Veliki Brezovec, str. 477 vlastelinstvo Novigrad selo Jezero, str. 481 vlastelinstvo Cesargrad – županat Plywschyak, str. 492 vlastelinstvo Veliki Tabor, kurija Mali Tabor, str. 499 vlastelinstvo Krapina, Petrovci, str. 505 kraj Zaboka, str. 506 Špičkovina, str. 507 pos jed Mirkovec, str. 509 posjed Orehovica (Zagorje), str. 517 vlastelinstvo Ivanec – Voglovci, str. 523 Gerenčari kraj Zlatara, str. 528 Petruševac, str. 532 vlastelinstvo Vinica – Držbinec, Nova Ves, Greda, str. 533 vlastelinstvo Vinica, Novaki, Donja Voća, str. 535 vlastelinstvo Vinica, trgovište Peterjanec (kmet), trgovište Vinica (kmet), str. 536 vlastelinstvo Vinica trgovište Peterjanec (kmet), Majuri, Vratno, str. 537 Majuri, str. 538 vlastelinstvo Vinica, trgovište Peterjanec (kmet), Nova Ves, Greda, trgovište Vinica, opidan, Strmec, str. 539 vlastelinstvo Vinica, Opeka, Družbinec, str. 540 Čargovec, str. 542 vlastelinstvo Maruševac, Marčan, str. 543 Jurketinec, str. 544 južno od Varaždina, str. 545 Čargovec, str. 546 Obres, Beletinec, Sv. Ilija, str. 547 kmet varaždinskog vlastelina, Donji Kučan, Trnovec, str. 548 kmet varaždinskog župnika, str. 549 varaždinski gradski kmetovi, str. 551 Črnc, Biškupec, Zbelio, Doljanec, str. 552, Štefanec, str. 553 Kočice kraj Varaždina, str. 554 između Varaždina i Ludbrega, str. 555 Leštakovec, Kelemen i Šemovec, str. 556 Imbriovec, Šabac. Etnik Pozawecz Nowozell je na str. 549 zabilježen kao varaždinski kmet, a Pozawecz Horwath na str. 504 u selu „Martince“ kraj Zaboka. Žensko prezime Pozawka je popisano na str. 457 u Kapeli kraj Križevaca, na str. 548 je zabilježena kmetica varaždinskog vlastelina, a tri osobe s tim prezimenom na str. 553 između Varaždina i Ludbrega. Slično je i prezime Prekzawecz – str. 391 „Stephanowcz“ Zagrebačkog kaptola, sućija Prigorje i Markuševac, str. 395 Novaki Zagrebačkog kaptola.

⁶¹ Nada, KLAJČ, *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u XVI i XVII stoljeću*, Beograd, 1976., 255.

⁶² KLAJČ, *Povijest Hrvata*, knj. 5, 542., Radoslav, LOPAŠIĆ, Prilozi za povijest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu, 73.

⁶³ Joisp, ADAMČEK, *Dugi rat 1593 – 1606, Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*, Zagreb, 1980., 122.

bale raspustiti, a nijedna strana neće napadati pogranične utvrde, niti smije štiti odmetnike koji se ne drže dogovora utanačenim tim mirom. Stare utvrde su jedna i druga strana smjele popravljati, ali nisu mogle graditi nove. Nakon potpisanog dokumenta o miru provedeno je i razgraničenje zemalja prema stanju zatečenom na terenu.⁶⁴ Prema dokumentu o razgraničenju uspostavljena je granica, a uz to su iz osmanske vlasti izdvojeni Petrinja, Čazma i dio Moslavine, čime se Sisak našao relativno zaštićen od neposrednog dodira Osmanskog Carstva.⁶⁵

U Sisku je krajem 17. stoljeća boravio musliman Osman-aga Temišvarski. Njega je kršćanska (habsburška) vojska zarobila 1687./88. te je u zarobljeništvu dan za slugu jednom časniku koji ga je pustio kući po otkupninu, ali je prilikom povratka kršćanske vojske u Slavoniju preživio razne pustolovine, a njegov gospodar ga je odlučio zadržati kao slugu usprkos plaćenju otkupnini te je bio prisiljen pratiti kršćansku vojsku stigavši tako i do Siska. Osman-aga Temišvarski opisuje boravak grupe muslimana u Sisku: „Stigavši u Hrvatsku, najprije smo marširali do palanke koja se zove Božjakovina. Odatle nam je trebalo pet do deset dana marša da, prošavši pored tvrđave Ivanić, stignemo do ušća Kupe u Savu, odnosno do mjesta na kojem je smještena utvrda Sisak. Tu je na Savi podignut jedan most. U Sisku smo se zadržali tjedan ili deset dana i za to vrijeme vojska se opskrbila svim potrepnostima. U Sisku su se okupili hrvatski ban sa svojom vojskom, vojska zagrebačkog, odnosno agramskog biskupa i generali svih drugih hrvatskih tvrđava zajedno s ljudima koji su im podređeni, ukupno više od dvadeset pet tisuća vojnika. Prešli su Savu i ušli u Zrinsko polje pa odande, preko rijeke Une, stigli do Kostajnice. Međutim, jednoga dana rano izjutra, u vrijeme dok su trajali ti vojni pokreti, dojahalo je nekoliko austrijskih vojnika i nas zarobljenike iz tvrđava Lipove i Janove, ukupno trinaest ljudi iz regimente generala princa Louisa, skupili i predali jednom poručniku. On je imao zadatak da s pedesetak austrijskih pješaka nadgleda komoru i skrbi o bolesnicima koji su u Sisku bili zadržani na liječenju. Tu su nas zatvorili u neki štagalj i postavili jednog austrijskog deseterika i njegovu deseticu strijelaca da nas čuvaju. Dok su nas u tom štaglju držali zatočene, naši su gospodari s vojskom odmarširali dalje. Tih desetak dana, koliko smo ondje proboravili, svaki je od nas jednom u dva dana dobivao po komad vojničkog kruha. Tih dana počeli smo se dogovarati kako pobjeći odatle. Štagalj u kojem smo bili zatočeni bio je naprav-

⁶⁴ Dokument o miru je u cijelosti objavljen u: *Zapisnici poglavarstva Varaždina*, knj. 4., Varaždin, 1993., 84-88.

⁶⁵ Milan, KRUIHEK, *Granice Hrvatskoga Kraljevstva u međunarodnim državnim ugovorima (Od mira na Žitvi 1606. do mira u Svištovu 1791.)*, *Povijesni prilozi*, 10., 1991, 47-49., vidi i Mirko, VALENTIĆ, *Temeljne značajke povijesti Vojne krajine*, *Povijesni prilozi*, 10., 1991, 1-36., Fedor, MOAČANIN, *Pregled istorije Vojne krajine od XVI do XVII vijeka*, u: *Vjetrom vijani – Spomenica Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta“*, Zagreb, 1971., 83-101., Fedor, MOAČANIN, *Vojna krajina do 1787*, u: *Vojna krajina (zbornik)*, Zagreb, 1984., 34., KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, sv. 5, Zagreb, 1988., 580-581.

ljen od drva pa je bilo moguće probiti neki otvor za bijeg. Skovali smo zajednički plan: raditi danju i noću – kad god se ukaže prilika – dok u stropu ne probijemo otvor; potom s tavana probiti rupu u krovu i s njega skočiti na zemlju. Visina od krova do zemlje po našoj je procjeni morala biti nešto veća od ljudskog stasa, ali, budući da je naokolo bilo pusto, činilo nam se da je lako pobjeći. Jedne noći, točno u ponoć, dok su svi Austrijanci spavali osim vojnika koji je stražario pred našim vratima, počeli smo se tiho i oprezno penjati u potkrovlje tako što bi se jedan od nas uspeo na ramena onog drugog. S nama su bila i dva postarija čovjeka. „Najprije nama pomognite da se uspnemo na tavan“, molili su ustrajno, „jer nam samima to neće poći za rukom pa ćemo ostati ovdje. Ako nas ostavite, pozvat ćemo Austrijance.“

Zato smo najprije njih podigli na tavan i pomogli im da se spuste s krova. Već su ukupno tri čovjeka bila na zemlji kad je jedan od nas – upravo kad smo bili na krovu – počeo kašljati. Istoga trena austrijski je časnik povikao. „Tko je tamo?“, no kako se ona trojica nisu javljali, časnik krenu prema njima ponavljajući pitanje. Dvojica se odmah dadoše u bijeg, a treći ostade ondje gdje je i bio. Časnik ga ščepa i na svoje zaprepaštenje vidje da je to jedan od uhićenika te odmah diže galamu dozivajući ostale vojnike. Na njegov poziv Austrijanci su poskakali sa svojih mjesta, zapalili svijeće, bacili pogled u štagalj i na krov na kojemu smo bili i počeli nas brojiti. Kad su utvrdili da trojica nedostaju, digli su silnu galamu. Tu su noć svi vojnici probdijeli uz nas stražareći s upaljenim svjećama i oružjem u rukama. Sutradan su gore spomenutom poručniku podnijeli izvještaj. Po njegovoj naredbi, a na naše iznenađenje, sljedećeg jutra prije podne došli su austrijski vojnici i sve nas, ukupno jedanaest ljudi, ukrcali na jednu lađu, a potom odvezli u tvrđavu Sisak na drugoj obali Save i tu nas zatvorili. Ta je tvrđava uvijek zatvorena i pod ključem, a doimlje se gotovo kao samostan. Kad su nas doveli u nju, jedan je Hrvat donio jedanaest okova i njima nam okovao noge. Potom su nas bacili u ćeliju. U njoj smo zatekli samo dva zarobljena vojnika iz Kostajnice, tako da nas je ukupno bilo trinaestorica.“⁶⁶

Činjenica da osim zarobljenika u Sisku nije bilo muslimana jer su se oni nakon kršćanskog zauzimanja morali povući, a ukoliko je možda tko od njih ostao morao je prihvatiti kršćansku vjeru. Pokršćavanje osmanskih podanika, tzv. Turaka je inače vrhunac doživjelo tijekom Bečkog rata (1683.–1699.). Identična je situacija bila i na području današnje Slovenije gdje su dokumentirana 73 krštenja muslimana i to najčešće vojnih zarobljenika, a među kršćenicima je bilo gotovo 2/3 žena i mnogo djece.⁶⁷ O pokršćavanju muslimana na istraživanom području šire okolice Siska trebalo bi u budućim istraživanjima probati pronaći podatke u matičnim knjigama, kao i o eventualnoj prisutnosti muslimanskih zarobljenika u Sisku u kasnijem razdoblju.

⁶⁶ *Autobiografija Osman-age Temišvarskog*, Zagreb, 2004, VII-VIII, 24-26.

⁶⁷ Boris, GOLEC, Kršćevanje osmanskih podanikov (muslimanov) na Slovenskem od konca 16. do konca 17. stoletja, *Arhivi*, 33/2, Ljubljana, 2010., 217-250.

SUMMARY

Abstract: The article presents the presence of Muslims in the vicinity of Sisak until the 17th century. The first part of the paper presents the most basic data on the Ottoman occupation of the area south and east of the Kupa River and the formation of the Ottoman defense. Information about the battles near Petrinja and Sisak sought to be presented from an Ottoman perspective. The existence of the Ottoman Sandzak in the vicinity of Sisak is also problematic, as is the mention of the Sandzak Kupa, which could refer to the Sisak area. The final part of the article presents the stay of Osman-aga from Timisoara in Sisak in the second half of the 17th century. The author calls for the need for future research on the baptism of Muslims in the wider area of Sisak on the basis of registry books.

Keywords: Muslims, Ottoman Empire, Sandzak Kupa, Sisak, Petrinja, 16th century